

* A kijevi Szent Szófia-székesegyház
 * Rettegett Iván * Az orosz művészet nagy korszaka * Az orosz barokk * 1812 * Vallás Oroszországban és a Szovjetunióban * Moszkva * Szentpétervár. Nagy kár, hogy a volt Szovjetunió többi országainak csak igen kevés hely jutott e kötetben. Mit tudunk az öt Franciaországnyi területű Kazahsztánról, a Németországnál jóval nagyobb Türkmenisztánról és Üzbegisztánról, és a többiekéről?

Végezetül, ezúttal is külön említést érdemel a könyv mívesen szép kiállítása és gazdag képanyaga (46 térkép, 256 illusztráció).

O.P.

A MŰVÉSZET TÖRTÉNETE

*Itáliai és Spanyol Barokk
 A Barokk Elterjedése Európában
 Magyar Könyvklub, 2000*

A sorozat 9. kötete az Itáliai és Spanyol Barokk. Folytatódik a szépséges és tanulmányos utazás a művészetek és alkotásaik világában. Ízlés, vérmérséklet kérdése, vajon a komor fenséges, a napfényes tisztasághoz, vagy a szép részletek buja gazdagságához vonzódnunk-e inkább. Akit az utóbbi ragad meg, ezt a két könyvet nehezen adja ki a kezéből. Amint itt olvashatjuk, a „barokk” mint stilisztikai megnevezés feltehetően a portugál barroco szóból származik, amely szabálytalan alakú gyöngyszemet jelent. A tökéletes formájú, gömbölyű gyöngyszemek szépségével szemben, amit a XIX. századi műtörténészeknek harmonikus arányaival és formáival a reneszánsz jelentett, a fantázia-dús barokk eltorzult, már-már nevetséges kifejezésformának tetszett, ami túldíszített, különködő, felszínes és színpadias. Jakob Burckhardt, az ismert XIX. századi történész szavával „A barokk ugyanazt a nyelvet beszéli, mint a reneszánsz, bár egy vad dialektus árnyalataival.”

A kötet ezúttal is tartalmaz elméleti bevezetést ad. Ez megismertet a barokk különböző, helyenként egymásnak is ellentmondó értelmezéseivel és értékeléseivel. Egy kis ízelítő: „A barokk hamarosan stílussá válik, a művészetből átmegegy a szokások, a társadalmi élet szférájába, s alakkal, jelleggel, a szépség értékével ruházza fel a várost, vagyis a társadalmi-politikai élet színterét.” és „a katolikus ideológia nevében végbement kulturális forradalom eszméje” lesz. Figyelemreméltó gondolatokat találunk a barokk gazdasági gyökereiről: „A XVI. és XVIII. századi két felívelő ciklus közötti gazdasági dekonjunkció a merkantilista kapitalizmust a mezőgazdaság felé kényszerítette, ezzel a paraszti kultúra újjászületésének adott lendületet. Így módon a barokk a dél-, közép- és kelet-európai paraszti gazdasághoz kötődik, szemben az észak-európai kapitalista gazdaság sajátjának tekintett klasszicista stílussal. ...A túlzás, a barokk uralkodó jegye ott jut érvényre, ahol erős a népi kulturális összetevő: elég csak a délkelet-szicíliai, az andalúziai és a latin-amerikai barokkra gondolni”. És „A barokk mindenekelőtt a nagy ellentmondások korszaka. A világ rossz. Háború, éhínség és pestis, erószak és család uralkodik az emberi társadalmat és fenyeget mindenütt. (De) ...A barokk az ünneplés, a csillogás korszaka is.”

Aki szebbnél szebb alkotásokban kíván gyönyörködni, sok örömet talál e kötetben, annak képanyagában. Csodálatos épület homlokzatokat láthat: pl. a punói székesegyház (Peru), a régi madridi lencsáz, Salamaca főterének részlete, az orensei (Spanyolország) San Rosendo de Celanova bencés kolostora, Santiago de Compostela székesegyháza, a sevillai Real Fábrica de Tabacos, a taxcói (mexikó) Santa Prisca templom, a mexikóvárosi székesegyház, a mexikói Zacatecas székesegyháza, a havannai székesegyház, a limai (Peru) San Francisco kolostor temploma.

Káprázatos oltárok: a quitói (Ecuador) Compania de Jesús templom, az arequipai (Peru) Compania de Jesús temp-

lom, a pueblai (Mexikó) székesegyház, Szent Péter trónusa a római Szent Péter bazilikában, a sevillai Caridad Kórház temploma.

Meghökkenítő stílusú, szép szöszék a Cajamarcai (Peru) Belén templomban. Festmények, csodás képek: Velázquez, Annibale Carracci, Caravaggio, Pietro da Cortona, José de Ribera, Zurbarán, Antonio de Pereda, Francisco Ribalta, Murrilo, Valdés Leal és mások képei. A barokk stílusról kinek ne jutnának rögtön eszébe a latin-amerikai barokk művészet alkotásai. Ha nem is bőséggel de szerencsére ezekből is kapunk ízelítőt.

És még nem említettük az itt sorakozó gyönyörű templombelsőket, sem pedig az építészet és szobrászat nem kevésbé szép világi alkotásait.

Nekünk sajátos kultúránk egzotikus tárgyai a felöltött szobrok. A leírás itt a szobrászat szerves részeként említi – sajnos kép nem mutatja – őket: „A Szűzanya kalapban pompázik, keményített alszöszöknyát és himzett kendőt visel: hogyha gyászba kell öltöztetni, fekete köpenyt adnak rá. S a Kálváriára menet maga a Krisztus is lila gyapjú tunikát visel.

Ínyenceknek, akik a műalkotások és alkotók társadalmi-gazdasági háttere iránt is érdeklődnek, intellektuális csemege a spanyol viszonyok bemutatása. Néhány alcím innen: A művészet pártolói * A nemesi mecénatúra * A polgárság szerepe * A műgyűjtés * Az osztrák uralkodóház művészet iránti érzékenysége * A XVII. századi műkereskedelem nyilvános értékesítési csatornáit * Az akadémiák, a versengés színterei * A művészetképzés * A művész társadalmi megítélése * Az alkotó műveltsége. A könyv igen gazdag a műalkotások részleteinek magyarázatában, így kiváló kalauzul is szolgálhat. Akinek megadatik ezeket a tájakat felkeresni, igen jó segítségre találhat benne az élmények elmélyítéséhez, a látnivalók jobb megértéséhez.

Közgazdasági csemege amit az alkotás és létrehozója státusának megítéléséről és ennek adópolitikai vonatkozásáról

olvashatunk. „*Ha szabad művészetnek tekintették a képzőművészetet, akkor az azt gyakorló automatikusan a nemes-séghez mérettetett, s ennek következtében nem terhelte adókötelezettség, mivel az alkotás úgymond kedvtelésből, nem munkából született*” Szintúgy érdekes részleteket olvashatunk az alkotókkal kötött szerződések gyakorlatáról is.

Az ismertetések olykor talán jobban is figyelembe vehetnek, hogy a legtöbben nem vagyunk igazán jártasak a művészettörténet szakszótárában. „*Borromini a térintegráció elvét alkalmazza: pontosabban fogalmazva kompozíciója két ellentétes, centrifugális és centripetális mozgás eredménye.*” „*Meg tudta valószínűsíteni a Guarini-féle San Lorenzói-i keresztborda kupolaszerkezet és a javurrai külsőegyszerű klasszicizmusának szimbiózisát.*” És „*a rotunda így csak háromnegyed részben vetül az exteriőrre.*” Ezek az apróságok azonban nem csorbíthatják az élvezetet, amelyet e könyv olvasása-nézegetése ad.

A Barokk Elterjedése Európában

A 10. kötet. A címe talán kissé csalós. A karsú kötet lehetőségeihez képest gazdag ismertetését adja a barokk elterjedésének Franciaországban, Flandriában, Hollandiában, igencsak szűkszavúan szól Angliáról, és összesen két oldalt és három képet szentel a középeurópai térhódításnak. Mi valahogy másként képzeljük Európát.

A barokk elnevezés még ma is a túlzásokkal kapcsolatos jelzőket idézi, és a legtöbbek számára olyan festményeket, szobrokat és építészeti alkotásokat jelöl, amelyeket határozottan a bőbeszédűség ihletett. A bevezető kiemeli, hogy ez a jellemző az itáliai barokk sajátja. Közép- és Észak-Európa barokk művészetére nem érvényes, olyannyira nem, hogy összehasonlítva azt az itáliai barokkal, talán nem is beszélhetünk egységes stílusról, és a korszak kezdetét és végét is szinte lehetetlen pontosan meghatározni.

A flamand, francia és holland festőiskolákra a XVII. sz. első évtizedeiben hatott az itáliai művészet. Hagyomány-

nyá vált, hogy a fiatal művészek Itáliában, lehetőleg Rómában végezzék a tanulmányaikat. Több évi tartózkodás után, az ott szerzett tapasztalatokkal gazdagodva hazatértek, hogy maguk is mesterekké váljanak. A nagy flamand festő, Feter Paul Rubens egyike volt az elsőknek, akik az itáliai hatásból kiindulva kialakították a maguk barokk stílusát.

Franciaország. Igen érdekes és tanulmányos olvasmány, ahogy a kötet leírja a barokk művészet itteni viszonyait és társadalmi háttérét. A legfontosabb megbízók és támogatók a királyok voltak. XIII. Lajos uralkodása alatt az építészet vált a művészi megnyilatkozás egyik legrangosabb formájává és a festészet is erősen kötődött a monarchiához. Az uralkodók mellett a miniszterek is jelentős szerepet játszottak a művészetek ösztönzésében. A király és udvara szoros függőségi viszonyba kényszerítette a művészeket – kivéve azokat, akik más országban találtak megbízókra, egzisztenciára. Ugyanakkor az egyház jóval kevésbé pártfogolta a festészetet és a szobrászatot, mint a szomszédos Itáliában. Élénk kórkép, és máig is fennmaradt kórkép, amint bemutatja az Akadémia szerepét és hatalmát a francia művészeti életben.

Néhány sokatmondó alcím a festészetéről: A festői hagyomány és az újszerűség között * Poussin vagy Rubens: a rajz és a szín párharca * A valóság festői * Champagne, avagy a ridegség, mint norma * A Le Nain fivérek hallgatag valósága * A plebejus verizmus * Játék a fénnel és a tömegekkel: La Tour mesterfogásai * Poussin, avagy a klasszicizmus győzelme – és még sorolhatnánk.

Szép fejezet szól a franciaországi barokk városépítészetéről. Az építészet itt ekkor sokak számára valóban közügy lehetett. A mű betekintést ad az akkori körülmények vitáiba, és meglepve láthatjuk, milyen társadalmi állású emberek tartották fontosnak, hogy értői, aktív szereplői és szószólói legyenek a városépítésnek.

Hollandiát a mi szemünkben leginkább a józanság és gyakorlatiasság érnei jellemzik. A képre, amelyet e kötet a holland barokk művészetekről előbünk tár, a két legalkalmasabb jelző, hogy megkapó és emberközeli.

Hollandiában a művészet egésze a polgárság, a magán – vagy hivatalos megrendelők – városi testületek, társaságok, árvaházak, menhelyek körül forgott. A könyv sokatmondó részletet idéz egy korabeli útirajzból: „*Ami a festészetet és a közönség képek iránti lelekesedést illeti, nem hiszem, hogy bárki túlszárnyalhatná az ittenieket. Mindenki igyekszik, értékes darabokkal feldíszíteni a házat, főként a külső helyiségeket. Még a hentesek és a pékek sem maradnak le: boltjaikat gazdagon díszítik: a kovácsok, a cipészek stb. gyakran a műhelyükben is kitesznek egy-egy képet...*” A festészetnek az építészetrel és szobrászattal szembeni túlsúlya mögött nyilvánvalóan ott áll az is, hogy az utóbbiaknak kevésbé jutott a nélkülözhetetlen támogatásból.

Flandria. A könyv tanúskodik róla, milyen csodálatos barokk művészetet hozott létre ez a hányatott sorsú régió. A társadalmi háttérről ezúttal is igen jó összefoglalást kapunk. XVII. században itt igen erős a spanyolok hatása. A két fő hatalmi tényező a monarchikus állam és az egyház. A művészet fő támogatói között ott van a király, a helytartók és az előkelőbb spanyol nemesi családok, akik hozzájárultak a vallási és a háborús témájú művek elterjedéséhez. A műgyűjtés a társadalmi hatalom és a műveltség jelképévé lett, és ezzel divattá vált. Sok nemes és kereskedő is csatlakozott ehhez a divathoz. A művészek ugyanakkor nagyobb társadalmi megbecsülést kaptak, mint Spanyolországban.

A könyvek ezúttal is elegánsak, nagyon szép kiállításúak. A bennük felvonaltott alkotások nagy többségére rútságatlanság lenne kevesebbet mondani, mint hogy gyönyörűek.

Osman Péter